problems in the contemporary science was done; the basic parameters, components, communicative competence characteristics are selected.

Key words: *social work, communicative culture, psychological culture, communicative competence, professional qualifications.*

Провоторова Наталія Вікторівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк.

УДК 159.92

Продан О.О.

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ САМОУСВІДОМЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ СВОЇХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

У даній статті проаналізовані результати емпіричного дослідження особливостей самоусвідомлення особистості, в результаті яких виявлені особливості вольової саморегуляції студентів на першому та третьому зрізі дослідження. Виявлений тип відношення студентів до самих себе та інших людей. Проаналізовані рівні ергічності, пластичності, темпу та емоційності як властивостей темпераменту. Визначений рівень комунікативно-соціальної компетентності, особливості прояви психічних станів особистості студентів. Встановлені домінуючі рівні тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність). Визначені особливості самоактуалізації студентів.

Ключові слова: *студенти, самоусвідомлення, вольова саморегуляція, комунікативно-соціальна компетентність, тривожність, самоактуалізація.*

Постановка проблеми. Проблемою нашого дослідження є встановлення особливостей самоусвідомлення студентів, динаміка зміни його структури після третього зрізу дослідження.

В умовах сучасного життя важливою постає проблема визначення структури процесу самоусвідомлення особистості, оскільки самоусвідомлення впливає на сприйняття оточуючого середовища, інформації, засвоєння та сприйняття нових знань. Самоусвідомлення взаємопов'язане з усіма психічними процесами та особистісними якостями. Отже, актуальним є здійснення аналізу структури самоусвідомлення особистості в процесі пізнання своїх психологічних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність самосвідомості, динаміку її розвитку в онтогенезі, соціальні аспекти становлення проаналізовано в роботах відомих вітчизняних, російських та зарубіжних вчених (Б. Ананьєв, Р. Бернс, О. Бодальов, Л. Божович, Л. Виготський, В. Вундт, А. Захарова, І. Кон, О. Лактіонов, А. Ліпкіна, А. Маслоу, Д. Мід, Л. Мітіна, Ф. Михайлов, К. Роджерс, Л. Рубінштейн, Є. Савонько, О. Соколова, О. Спіркін, В. Столін, П. Чамата, І. Чеснокова та ін.). Дослідники самосвідомість людини розглядають як важливий структурний компонент особистості, завдяки якому вона здатна не тільки свідомо сприймати вплив навколишнього середовища, але й самостійно, усвідомлюючи свої можливості, визначати міру та характер власної активності, спрямованої на оволодіння соціальним досвідом і поведінкою в суспільстві. Розглядаючи самосвідомість як результат і передумову розвитку особистості, підкреслюють при цьому, що психологічний механізм функціонування самосвідомості має інтегративну природу. Тобто до кожного акту самосвідомості включаються не окремі психічні процеси в різних їх комбінаціях, а вся особистість загалом – система її

властивостей, мотивів, набутий досвід, емоційний стан у цей момент. Самосвідомість – це необхідна умова цілісності та спадкоємності формування внутрішнього світу особистості.

Самосвідомість – це складна психологічна структура, яка включає в себе особливі компоненти як вважає В. Мерлін, по-перше, усвідомлення своєї тотожності, по-друге, усвідомлення свого власного «Я» як активного, діяльного початку, по-третє, усвідомлення своїх психічних властивостей і якостей, і, по-четверте, певну систему соціально-моральних самооцінок. Всі ці елементи пов'язані один з одним функціонально та генетично, але формуються вони не одночасно. Оскільки всі ці компоненти взаємозалежні, збагачення одного з них неминуче видозмінює всю систему [0;0].

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Емпіричне дослідження проводилося в Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого серед студентів 4-5 курсів (спеціальність: режисура художнього фільму, звукооператорство, мистецтвознавство). Загальна кількість досліджуваних 220 чоловік. Досліджувані майбутні спеціалісти, зробили усвідомлений вибір своєї професії, мають мету та професійну спрямованість. Цікаво дослідити студентів університету театру та кіно, оскільки у них розвинені такі риси, як: патріотизм, культурна обізнаність Українських звичаїв та обрядів, усвідомлення себе українцем.

Для підтвердження значущості зміни ставлення особистості до себе, інших людей, всього процесу Буття в ході емпіричного дослідження з метою порівняння показників усвідомлення особистістю власних психологічних характеристик на першому та третьому зрізі дослідження проводився кореляційний аналіз за методом рангової кореляції Спірмена, який дозволяє визначити тісноту (силу) і напрям кореляційного зв'язку між двома ознаками або двома профілями (ієрархіями) ознак.

При дослідженні виявлення особливостей вольової саморегуляції особистості студентів на першому і третьому зрізі застосовувався тест-опитувальник «Вольової саморегуляції» (А. Звєркова, Е. Ейдмана) [0]. Порівняльні результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Виявлення взаємозв'язку між особливостями вольової саморегуляції особистості студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)		
		Загальна шкала	Наполегливість	Самовладання
1	Загальна шкала	,544**	,165*	,082
2	Наполегливість	,215**	,558**	-,006
3	Самовладання	,176**	-,024	,480**

*Примітка: де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,05, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,01, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,001.*

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «загальна шкала», «наполегливість», «самовладання» (p<0,01 відповідно); «загальна шкала» та «наполегливість» (p<0,05), «наполегливість», «самовладання» та «загальна шкала» (p<0,01 відповідно). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на особливості вольової саморегуляції особистості студентів. Оскільки після проведення самозвіту відбулися статистично достовірні зміни показників емоційної зрілості, активності, незалежності, самостійності, прояву наполегливості студентів у досягненні бажаної мети у будь-якій справі, був сформований високий рівень довільного контролю емоційних реакцій і станів. Виявлено, що емоційна зрілість, активність, незалежність, самостійність пов'язані з наполегливістю

студентів у досягненні бажаної мети. Отже, у студентів сформована емоційно-вольова сфера, яка сприяє прояві наполегливості у досягненні будь-якої мети. Високий рівень довільного контролю емоційних реакцій і станів пов'язаний з емоційною зрілістю, активністю, незалежністю, самостійністю студентів. Встановлено, що у студентів сформований високий рівень довільного контролю емоційних реакцій і станів, який сприяє розвитку емоційно-вольової сфери студентів.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на особливості вольової саморегуляції особистості студентів.

При дослідженні відношення студентів до самого себе та інших людей на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Особистісного диференціалу (адаптована в НІІ ім. В. М. Бехтерева) [0]. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Визначення взаємозв'язку між відношенням студентів до самих себе та інших людей на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)		
		Оцінка	Сила	Активність
1	Оцінка	,411**	,205**	,178**
2	Сила	,304**	,593**	,423**
3	Активність	,063	,224**	,433**

Примітка: де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,05, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,01, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,001.

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «оцінка», «сила», «активність», «оцінка» та «сила», «активність» та «оцінка», «сила» (p<0,01 відповідно). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на відношення студентів до самих себе та інших людей. На основі отриманих результатів можна стверджувати, що після проведення самозвіту відбулися статистично достовірні зміни показників високого рівня самоповаги студентів, прийняття ними себе як особистості, схильності усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик, почуття задоволеності собою, сформована сила волі, упевненість у собі, власній незалежності, сформована здатність розраховувати на власні сили у важких ситуаціях, у досягненні бажаної мети сформоване вміння використовувати активність, імпульсивність та комунікативні та здібності. Виявлено, що високий рівень самоповаги студентів, прийняття ними себе як особистості пов'язані з силою волі, упевненістю у собі, незалежністю та схильністю розраховувати на власні сили у важких ситуаціях. Отже, почуття самоповаги, самоприйняття, сприяють формуванню впевненості у собі, розвитку сили волі, впевненості у власних силах при вирішенні життєвих завдань. Встановлено, що прояви активності, товариськості та імпульсивності пов'язані з самоповагою студентів, прийняттям ними себе як особистості, схильністю усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик, задоволеністю собою; силою волі, упевненістю у собі. Отже, активна життєва позиція, яка супроводжується проявою активності, товариськості та імпульсивності у поведінці сприяє розвитку самоповаги, самоприйняття, самоусвідомлення, задоволеності собою, розвитку вольових якостей, упевненості у собі.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на відношення студентів до самих себе та інших людей.

При дослідженні рівнів ергічності, пластичності, темпу та емоційності як властивостей темпераменту у студентів, на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Дослідження властивостей темпераменту» (В.Русалов) [0]. Результати представлені в табл. 3.

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «предметна ергічність», «соціальна ергічність», «пластичність», «соціальна пластичність», «темп», «соціальний темп», «емоційність», «соціальна емоційність», «контрольні запитання на соціальну бажаність» ($p<0,01$ відповідно), «соціальний темп» та «предметна ергічність» ($p<0,01$), «темп», «емоційність», ($p<0,05$ відповідно), «предметна ергічність» та «емоційність» ($p<0,05$), зворотні зв'язки – «пластичність» та «соціальна пластичність» ($p<0,05$). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на рівень ергічності, пластичності, темпу та емоційності як властивостей темпераменту у студентів. Встановлено, що відбулися статистично достовірні зміни показників першого і третього зрізів. У студентів після третього зрізу виявлені потреби у діяльності, зосередженості, виконанні напруженої відповідальної діяльності, тривалої роботи, активного спілкування с оточуючими людьми, виконання одночасно багато справ, легкого переключення уваги з однієї справи на іншу, розвинуті комунікативні здібності, обмірковування власних думок перед тим, як озвучити, проява активності та рухливості у поведінці, швидкий темп у виконанні роботи та розмові з співрозмовником, здатність легко сприймати швидку мову інших людей, проява емоційних реакцій, переживання та хвилювання через ставлення оточуючих та близьких до них людей, прагнення отримувати соціальне схвалення з боку оточуючих.

Таблиця 3

Аналіз взаємозв'язку між властивостями темпераменту студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	,339**	,013	-,101	-,006	,051	,083	,130	,015	-,085
2	2	,012	,368**	,067	,011	,091	,053	,107	,092	-,067
3	3	-,103	-,081	,357**	-,135*	-,058	-,027	-,083	,113	,072
4	4	,007	,081	-,091	,334**	,051	,002	,113	-,059	-,037
5	5	,011	-,007	-,026	-,036	,296**	,004	,051	-,010	-,037
6	6	,252**	,059	,058	,072	,141*	,392**	,148*	,111	-,048
7	7	,143*	-,056	,009	,088	,029	,109	,451**	,042	,054
8	8	,074	-,015	,103	-,120	-,085	,123	,020	,513**	-,063
9	9	,057	,015	,023	-,044	,083	,036	-,021	,047	,445**

*Примітка: 1 – предметна ергічність (Ер), 2 – соціальна ергічність (СЕр), 3 – пластичність (П), 4 – соціальна пластичність (СП), 5 – темп (Т), 6 – соціальний темп (СТ), 7 – емоційність (Ем), 8 – соціальна емоційність (СЕм), 9 – контрольні запитання на соціальну бажаність (К). Де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при $p<0,05$, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при $p<0,01$, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при $p<0,001$.*

Здатність студентів швидко говорити, легко сприймати швидку мову інших людей пов'язані з потребою у діяльності, активності, рухливості та проявів емоційних реакцій у студентів. Отже, швидкий темп мовлення студентів сприяє прояві активності у діяльності, рухах та швидкості емоційних реакцій.

Потреби студентів у діяльності, активності та рухливості пов'язані з проявами емоційних реакцій. Отже, діяльнісна активність супроводжується різноманітними емоційними реакціями.

Зворотні зв'язки свідчать про вплив вміння виконувати одночасно багато справ, легкість переключення з однієї справи на іншу, активне ведення бесіди.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі та зворотні зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на рівень ергічності, пластичності, темпу та емоційності як властивостей темпераменту у студентів.

При визначенні комунікативно-соціальної компетентності студентів на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Визначення комунікативно-соціальної компетентності» (КСК) [0]. Результати представлені в табл. 4.

Таблиця 4

Показники взаємозв'язку між шкалами комунікативно-соціальної компетентності у студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)					
		СКН	НН	К	ПСР	УН	ФН
1	СКН	,569**	,021	-,014	-,009	,110	,121
2	НН	,056	,563**	,007	-,058	-,060	-,102
3	К	-,065	-,032	,477**	,061	-,133*	-,014
4	ПСР	,079	-,050	,053	,484**	-,157*	,058
5	УН	,113	-,064	-,021	-,120	,451**	-,068
6	ФН	,028	-,154*	-,024	-,004	-,091	,529**

*Примітка: СКН – соціально-комунікативна незграбність, НН – нетерпимість до невизначеності, К – надмірний потяг до конформності, ПСР – підвищене прагнення до статусного росту, УН – орієнтація на уникнення невдач, ФН – фрустраційна нетолерантність. Де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,05, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,01, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,001.*

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «соціально-комунікативна незграбність», «нетерпимість до невизначеності», «надмірний потяг до конформності», «підвищене прагнення до статусного росту», «орієнтація на уникнення невдач», «фрустраційна нетолерантність» (p<0,01 відповідно). Виявлений зворотній зв'язок – «орієнтація на уникнення невдач» та «надмірний потяг до конформності», «підвищене прагнення до статусного росту» (p<0,05 відповідно), «фрустраційна нетолерантність» та «нетерпимість до невизначеності» (p<0,05). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на комунікативно-соціальну компетентність студентів. Виявлено, що відбулися статистично достовірні зміни показників першого і третього зрізів. У студентів після третього зрізу виявлені почуття бадьорості, веселості, привітності, сміливості у поведінці, проявах щирості, чуйності, гнучкості в спілкуванні, у складних життєвих ситуаціях сформована здатність розраховувати лише на власні сили, почуття незалежності від суспільної думки,

вміння висловлювати та наполегливо відстоювати власну думку, адекватний рівень самооцінки, підвищення бажання досягнення успіху в навчальній та професійній діяльності, вміння швидко реагувати на перешкоди на шляху до успіху.

Виявлений зворотній зв'язок свідчить про вплив мотиву досягнення успіху у студентів на прояву незалежності, рівень самооцінки. Таким чином, мотивація досягнення успіху сприяє підвищенню самооцінки та розвитку почуття незалежності від думки оточуючих людей у навчальній та професійній діяльності.

Адекватна реакція на перешкоди у досягненні бажаної мети, врівноважена поведінка сприяють прагненню студентів знати власне майбутнє. Отже, вміння прогнозувати та передбачати власне майбутнє допомагають студентам долати перешкоди на шляху до досягнення бажаної мети.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі та зворотні зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на комунікативно-соціальну компетентність студентів.

При виявленні психічних станів особистості на першому і третьому зрізі у студентів застосовувався тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) [0]. Результати представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Аналіз взаємозв'язку між психічними станами особистості у студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)			
		Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
1	Тривожність	,276**	-,014	,023	-,123
2	Фрустрація	-,005	,602**	,029	,054
3	Агресивність	-,040	,087	,605**	,011
4	Ригідність	-,369**	,136*	-,039	,677**

*Примітка: де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,05, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,01, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,001.*

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «тривожність», «фрустрація», «агресивність», «ригідність» (p<0,01 відповідно), «ригідність» та «фрустрація» (p<0,05), зворотній зв'язок – «ригідність» та «тривожність» (p<0,01). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на психічні стани особистості студентів. Виявлено, що відбулися статистично достовірні зміни показників першого і третього зрізів. У студентів після третього зрізу виявлені зміни у почуттях тривожності, проявах емоційного занепаду, звинуваченні себе у власних невдачах, переживанні розгубленості перед життєвими труднощами, проявах агресивної, мстивої поведінки, переключенні уваги з однієї справи на іншу, ризикованості у справах та вчинках.

Встановлено, що вміння переключати увагу з однієї справи на іншу, схильність до ризику у справах та вчинках пов'язані з емоційним занепадом. Отже, швидкість реакцій, переключення уваги, схильність до ризику у поведінці та діяльності сприяють погіршенню емоційного стану.

Зворотній зв'язок свідчить про вплив вміння переключати увагу з однієї справи на іншу, схильність до ризику у справах та вчинках на почуття тривожності студентів. З отриманих результатів випливає, що швидкість реакцій, переключення уваги, схильність

до ризику у поведінці та діяльності сприяють зниженню почуття тривожності та підвищенню стресостійкості.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі та зворотні зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на психічні стани особистості студентів.

При дослідженні тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність) у студентів, на першому і третьому зрізі, застосовувався тест-опитувальник «Діагностика тривожності» Ч. Спілбергера (адаптація Ю. Ханіна) [0]. Результати представлені в табл. 6.

Таблиця 6

Визначення взаємозв'язку між показниками особистісної та ситуативної тривожності у студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)	
		Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
1	Ситуативна тривожність	,508**	-,056
2	Особистісна тривожність	-,027	,478**

*Примітка: де * – значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,05, **– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,01, ***– значимий коефіцієнт кореляції Спірмена, при p<0,001.*

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «ситуативна тривожність», «особистісна тривожність» (p<0,01 відповідно). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на рівень тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність) у студентів. Виявлено, що відбулися статистично достовірні зміни показників першого і третього зрізів. У студентів після третього зрізу виявлені зміни у проявах ситуативної та особистісної тривожності у студентів, які вказують на здатність реагувати в стресових ситуаціях, вміння знаходити вихід зі складних життєвих ситуацій, контролювати власні почуття та емоції.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі та зворотні зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на рівень тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність) у студентів.

При дослідженні самоактуалізації особистості на першому і третьому зрізі у студентів застосовувався «Самоактуалізаційний тест» (САТ) [0].

Отримані кореляційні зв'язки свідчать про те, що між результатами першого і третього зрізів виявлені статистично значущі прямі зв'язки між результатами показників за наступними шкалами: «орієнтації в часі», «підтримка», «ціннісні орієнтації», «гнучкості поведінки», «сенситивність», «спонтанність», «самоповага», «самоприйняття», «уявлення про природу людини», «пізнавальні потреби», «орієнтації в часі» та «уявлення про природу людини», «сінергії» (p<0,01 відповідно); «підтримка» та «самоповага» (p<0,05), «прийняття агресії» (p<0,01); «ціннісні орієнтації» та «уявлення про природу людини», «контактність» (p<0,01 відповідно); «гнучкості поведінки» та «ціннісні орієнтації», «самоприйняття», «уявлення про природу людини», (p<0,01 відповідно) «контактність» (p<0,05), «пізнавальні потреби» (p<0,01); «сенситивність» та «спонтанність», «уявлення

про природу людини» ($p<0,05$ відповідно), «креативність» ($p<0,01$); «самоповага» та «уявлення про природу людини» ($p<0,01$); «самоприйняття» та «ціннісні орієнтації», «гнучкості поведінки», «уявлення про природу людини», «контактність», «пізнавальні потреби» ($p<0,01$ відповідно); «уявлення про природу людини» та «орієнтації в часі», «ціннісні орієнтації», «гнучкості поведінки», «спонтанність», «самоприйняття», «сінергії», «контактність», «креативність» ($p<0,01$ відповідно); «сінергії» та «уявлення про природу людини» ($p<0,01$); «прийняття агресії» та «орієнтації в часі» «самоприйняття», «уявлення про природу людини», «сінергії»; «контактність» та «орієнтації в часі», «самоприйняття», «уявлення про природу людини», «сінергії» ($p<0,01$ відповідно); «пізнавальні потреби» та «гнучкості поведінки» ($p<0,05$), «самоприйняття», «уявлення про природу людини» ($p<0,01$ відповідно); «креативність» та «самоприйняття» ($p<0,05$). Зворотній зв'язок – «сінергії» та «підтримка», «прийняття агресії» ($p<0,05$). Отримані дані свідчать про позитивний вплив бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на самоактуалізацію особистості студентів. Виявлено, що відбулися статистично достовірні зміни показників першого і третього зрізів. У студентів після третього зрізу виявлені зміни в уявленні про власне майбутнє, сформована впевненість у досягненні бажаної мети, вміння долати перешкоди на життєвому шляху, сформовані вміння поступатися власними принципами, заради досягнення певної мети, гнучкість у поведінці, вміння відкрито виражати власні почуття, сформована самоповага, самоприйняття, віра у власні можливості, розвинутий пізнавальний інтерес.

Встановлено, що позитивне уявлення про власне майбутнє, впевненість у ньому, досягнення бажаної мети пов'язані з вірою студентів у власні можливості та вміння розбиратися в оточуючих людях, їх намірах та поведінці. Отже, можна стверджувати, що впевненості у власному майбутньому, вмінні ставити та досягати життєві цілі сприяють вміння розбиратися в оточуючих людях, їх намірах та поведінці. Прагнення студентів до боротьби з перешкодами на життєвому шляху, впевненість у собі пов'язані з почуттям самоповаги та проявами агресії. Таким чином, активній, впевненій поведінці, спрямованій на досягнення успіху завдяки боротьбі з перешкодами на життєвому шляху сприяють сформовані почуття самоповаги, здатність проявляти агресію, як спосіб досягнення бажаної мети.

Визначено, що сформовані ціннісні орієнтації, вміння поступатися власними принципами пов'язані з вірою у власні можливості, прагненням дотримуватися власних принципів. Отже, формуванню ціннісних орієнтацій, вмінню поступатися власними принципами сприяють віра у власні можливості, прагнення дотримуватися власних принципів.

Виявлено, що гнучкості поведінки студентів пов'язані зі схильністю поступатися власними принципами, прийняттям студентів себе такими, які вони є, вірою у власні можливості, прагненнями дотримування власних принципів та інтересу до оточуючого світу. Отже, можна стверджувати, що прояві гнучкості поведінки сприяють здатність поступатися власними принципами, прийняття студентами себе такими, які вони є, віра у власні можливості, прагнення дотримування власних принципів, інтерес до оточуючого світу. Прагнення відкрито виражати власні почуття пов'язані з проявами спонтанності, віри у власні можливості, креативністю. Таким чином, відкритому вираженню власних почуттів сприяють спонтанність, віра у власні можливості, творчі здібності.

Встановлено, що самоповага пов'язана зі здатністю долати труднощі в житті. Отже, сформоване почуття самоповаги студентів сприяє впевненій поведінці у подоланні життєвих труднощів. Самоприйняття студентів пов'язане з ціннісними орієнтаціями, гнучкістю поведінки, вірою у власні можливості, прагненнями дотримування власних принципів та інтересом до оточуючого світу. Отже, самоприйняття сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, гнучкості поведінки, формує віру у власні можливості, інтерес до оточуючого світу, вміння дотримуватись власних принципів.

Виявлено, що віра студентів у власні можливості пов'язана з позитивним уявленням про власне майбутнє, ціннісними орієнтаціями, гнучкістю поведінки, проявами спонтанності, самоприйняттям, вмінням розбиратися в оточуючих людях, дотримуванням власних принципів та креативністю. Таким чином, віра студентів у власні можливості сприяє позитивному уявленню про власне майбутнє, сформованим ціннісним орієнтаціям, гнучкості поведінки, прояві спонтанності, самоприйняттю, вмінню розбиратися в оточуючих людях, дотримуванню власних принципів та креативністю.

Встановлено, що вміння студентів розбиратися в оточуючих людях, їх намірах та поведінці пов'язані з вірою у власні можливості, у здатність подолати всілякі труднощі в житті. Отже, вміння студентів розбиратися в оточуючих людях сприяють подоланню труднощі у житті та формують віру у власні можливості. Проява агресії студентів пов'язана з позитивним уявленням про власне майбутнє, самоприйняттям, вірою у власні можливості, вміннями розбиратися в оточуючих людях. Таким чином, проява агресії виступає захисним механізмом, який сприяє сформуванню позитивного уявлення про власне майбутнє, самоприйняттю, вірі у власні можливості, здатності розбиратися в оточуючих людях.

Виявлено, що прагнення студентів дотримування власних принципів пов'язані з позитивним уявленням про власне майбутнє, самоприйняттям, вірою у власні можливості, вміннями розбиратися в оточуючих людях. Таким чином, дотримуванню власних принципів студентів сприяють позитивні уявлення про власне майбутнє, самоприйняття, віра у власні можливості, вміння розбиратися в оточуючих людях. Інтерес студентів до оточуючого світу пов'язаний з гнучкістю поведінки, самоприйняттям, вірою у власні можливості, вміннями студентів розбиратися в оточуючих людях. Отже, формуванню пізнавального інтересу студентів сприяють гнучкість поведінки, самоприйняття, віра у власні можливості, вміння студентів розбиратися в оточуючих людях.

Визначено, що креативність пов'язана з прийняттям студентами себе такими, які вони є. Таким чином, розкриттю творчих здібностей сприяє сформоване у студентів самоприйняття.

Зворотній зв'язок свідчить про вплив вміння студентів розбиратися в оточуючих людях, їх намірах та поведінці на прагнення до боротьби з перешкодами на життєвому шляху та проявами агресії.

Отримані у ході дослідження результати дозволили сформулювати такі **висновки:** емпіричне дослідження особливостей самоусвідомлення студентів на першому та третьому зрізі показало, що між результатами першого та третього зрізів виявлені статистично значущі прямі та зворотні зв'язки, які підтверджують ефективність бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями на самоактуалізацію особистості студентів.

Перспективами нашого дослідження в даній області є подальше поглиблене дослідження психологічних особливостей самоусвідомлення особистості студентів.

Література

1.Мерлин В. С. Психология индивидуальности : избр. психол. тр. / В. С. Мерлин, Е. А. Климов. – М. : МПСИ, 2009. – 544 с.

2.Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – 672 с.

3.Чеснокова И. И. Самосознание, саморегуляция, самодетерниманация личности / И. И. Чеснокова // Проблемы психологии личности ; [под ред. Е. В. Шороховой]. – М., 1982. – 245 с.

References

1.Merlin V. S. Psihologija individual'nosti : izbr. psihol. tr. / V. S. Merlin, E. A. Klimov. – M. : MPSI, 2009. – 544 s.

2.Rajgorodskij D. Ja. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : uchebnoe posobie / D. Ja. Rajgorodskij. – Samara : BAHRAH-M, 2001. – 672 s.

3.Chesnokova I. I. Samosoznanie, samoreguljacija, samodeternimanacija lichnosti / I. I. Chesnokova // Problemy psihologii lichnosti ; [pod red. E. V. Shorohovoj]. – M., 1982. – 245 s.

Продан А.А.

АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ САМООСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПОЗНАНИЯ СВОИХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК

В данной статье проанализированы результаты эмпирического исследования особенностей самосознания личности, в результате которых выявлены особенности волевой саморегуляции студентов на первом и третьем срезе исследования. Обнаруженный тип отношения студентов к самим себе и другим людям. Проанализированы уровни эргичности, пластичности, темпа и эмоциональности как свойств темперамента. Определенный уровень коммуникативно-социальной компетентности, особенности проявления психических состояний личности студентов. Установлены доминирующие уровни тревожности как состояния (ситуационная тревожность) и как личностного свойства (личностная тревожность). Определены особенности самоактуализации студентов.

Ключевые слова: *студенты, самосознания, волевая саморегуляция, коммуникативно-социальная компетентность, тревожность, самоактуализация.*

Prodan A.A.

ANALYSIS OF PERSONALITY SELF-AWARENESS IN THE LEARNING PROCESS THEIR PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

This article analyzes the results of empirical studies of the self-consciousness as a result of which the peculiarities of self-willed students on the first and third cut of the study. Type detected students attitudes toward themselves and others. Analyzed levels ergic, plasticity, tempo and emotion as the properties of temperament. A certain level of communicative and social competence, particularly manifestations of mental states personality of students. Established as the dominant levels of anxiety states (situational anxiety) and as personal property (trait anxiety). The features of self-actualization of students.

Key words: *students, self-awareness, self-regulation is a strong-willed, communicative and social competence, anxiety, self-actualization.*

Продан Олександра Олександрівна - аспірантка кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

УДК 159.9

Пустовалов І.В.

РОЛЬ СІМЇ ПОВТОРНОГО ШЛЮБУ У РОЗВИТКУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ

У даній статті подано результати теоретичного аналізу особливостей виховання та ролі сім'ї повторного шлюбу у розвитку ціннісно-смислової сфери підлітків. Показано вплив стилів виховання, батьківського авторитету, а також потенціалу емоційного сімейного клімату на формування особистості підлітків загалом та їхньої цілісно-смислової сфери зокрема . Джерел – 10.

Ключові слова: *сім'я повторного шлюбу, підліток, стиль виховання, ціннісно-смислова сфера.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
тел./факс +380-3131-21109
Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua
E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua
Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: http://dspace.msu.edu.ua:8080
Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: http://msu.edu.ua/library/